

ПРОФ. Д.Н. ЕЛЕНА КИРКОВА НАВЪРШИ 96 ГОДИНИ: ИНТЕРВЮ

Адриана Тафрова-Григорова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Проф. д.х.н. Елена Костадинова Киркова навърши 96 години. Тя е родена в Свиленград. Завършва с пълно отличие Свиленградската гимназия, в която се връща като учителка (1948 – 1950) след дипломирането си като химик в Софийския университет. От 1951 г. Елена Киркова започва своята дългогодишна научна и преподавателска дейност в Катедрата по обща и неорганична химия на Химическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Проф. Киркова е автор на многобройни научни публикации, научнопопулярни книги и учебници, основополагащи за подготовката на студентите по химия. Нейните изследвания са в основата на получаването на особено чисти вещества, необходими за полупроводници, лазери, комуникационни предаватели, компютри и др. И днес, на 96-годишна възраст, проф. Елена Киркова продължава да чете и да твори – масата ѝ вкъщи е отрупана с ръкописи и книги. С проф. Елена Киркова (ЕК) разговаря проф. Адриана Тафрова-Григорова (АТ) – член на редакционната колегия на „Природните науки в образованието“ [Chemistry: Bulgarian Journal of Science Education].

АТ: Проф. Киркова, тази година Вие навършихте 96 години. Вашият 95-годишен юбилей не успяхме да отразим на страниците на списанието. Но след тази възраст всяка година е юбилейна, затова искаме да споделим сега как се

чувствате на тази възраст, каква е тайната на вашето дълголетие и на все още запазената умствена активност.

ЕК: Най-напред искам да кажа, че моята 95-годишнина беше достойно отбелязана от хората, с които от години общувам и работя. Моите сътрудници ме поздравиха и ми подариха много нови домакински пособия, които улесниха всекидневните ми задължения. Освен това във втория алманах на Клуба на неостаряващите химици на първа страница беше поставен моят портрет с биографични данни, като най-възрастен член на Клуба. През настоящата година (2019) в списание „Химия и индустрия“ излезе с голямо закъснение една статия на проф. Димитър Тодоровски за моята преподавателска и научна дейност (Todorovsky, 2013). Като се прибавят и други мои дейности, статията на Тодоровски показва големия ентузиазъм, с който сме работили ние, младите, във втората половина на XX век. Също така получих един сърдечен поздравителен адрес за 95-годишния си юбилей от фондация „Вигория“ с председател Мария Добрева, която през 2016 година ми връчи наградата „Златна детелина“ в областта „Наука и образование“.

Що се отнася до тайната на моето дълголетие, тя може би се дължи на гена на рода ни, на големите грижи на нашите родители, на силната обич на петте сестри в голямото ни семейство и на съчувствието и взаимната помощ при неблагоприятни ситуации. А запазването на умствената си активност дължа на непрекъснатото четене и на някои самостоятелни умствени занимания. Тази моя духовна, нематериална потребност също е потомствена. В нашия род е имало двама учители – братята Филип и Атанас Костадинови Киркови. Те са завършили Одринската българска гимназия „Д-р Петър Берон“ и са преподавали естествени науки в Лозенград, Любимец и Свиленград, който по това време се нарича още Мустафа паша. За тяхната просветна и обществена дейност е писано в книга с автори баща и син Спас и Атанас Разбойникови (Razboynikov & Razboynikov, 1990). За съжаление, останалите техни книги са изгорели при опожаряването на Свиленград от турците през 1913 година.

АТ: В миналите интервюта започвахме с голямата Ви любов към химията. Сега пак тя ли е във Вашите мисли и действия?

ЕК: Не! Аз имам вече двама правнуци и като чета за агресивните действия между младежи, за разпавии между родители и учители, за използване на шамари при злополучни случаи, мисля как мога да помогна на моите внуци за възпитанието на децата им.

Един ден случайно отварям телевизора и на малкия екран се появява момиченце, което плачеше. Около него стояха няколко жени. Те го утешаваха и питаха защо плаче. Предлагаха му разни неща. Но то отказваше и продължаваше да плаче. Най-накрая каза: „Искам мама да ме гушне“. Изоставено ли беше това дете, или беше наказано за някаква лоша проява, но то искаше

майчина обич, майчино внимание, майчина грижа. Скъпи мои внуци и млади майки, ако вашето дете сгреша или получи недобра оценка в училище, не му се карайте, не го ругайте, а го гушнете и с нежност и топлота му обяснете, че това, което е направило, не е добро и ще наскърби родителите му. Детето ще разбере и ще се поправи. Ако пък сега вашето дете направи нещо хубаво и добро, използвайте прекрасната българска дума насърчавам. Насърчавайте го да направи втора или трета красива картина, да получи втора или трета отлична оценка, насърчавайте го да направи още по-хубави неща. Така ще се зарадват родителите и приятелите му.

АТ: Какво друго ще ги посъветвате?

ЕК: Да са добри, да помагат на нуждаещите се около тях. Да проявяват човештина. Това е друга хубава българска дума, която няма точен превод на чужд език. В българския тя е синоним на доброта. Да вършат добрини, а те създават приятели. Всички мои сътрудници са и мои много добри приятели и са ми помагали при нужда, някои от тях заедно със съпрузите или децата си. Аз всеки ден използвам нещата, с които са ми помагали, и съм безкрайно благодарна за тяхната отзивчивост. Но и аз самата, в моя дългогодишен живот, съм се стремяла да помагам на близки с каквото мога. Сега се измъчвам за това, че не съм могла да помогна на някои сътрудници в Катедрата да получат заслужена научна степен или звание за своята дейност. Но това е било поради моята голяма заетост в Катедрата, и най-вече при организирането на Проблемната научноизследователска лаборатория за особено чисти вещества (ПНИЛ за особено чисти вещества).

АТ: При предходните две интервюта по повод на 80-ата и 90-ата Ви годишнина, отпечатани в сп. „Химия“ (Avramova, 2003; Tafrova-Grigorova, 2013), Вие не сте споменавали за тази лаборатория. Можете ли да ни кажете нещо за нея сега?

ЕК: Създаването ѝ е свързано с моето силно желание да използваме нашите научни изследвания за практически цели. Затова се свързахме с фабриката за реактиви „Красная звезда“ във Владая и през неделните дни, когато софийнци с автобуса от Владая отиваха на Златните мостове и на други красиви места на Витоша, аз и моите сътрудници влизаме в завода да подготвим едно помещение за производство на особено чисти вещества. Това бяха страхотни усилия от наша страна, за които работниците ни се чудеха. Все по това време – края на 70-те години на миналия век, Биологическият факултет освободи една сграда в кв. „Симеоново“ край София и я предостави на БАН, тогава с главен научен секретар акад. Георги Близнаков. По негова идея беше предложено организирането на ПНИЛ за особено чисти вещества в тази сграда под мое ръководство, и най-важното – със собствена производствена база (край на мъ-

ките във фабрика „Красная звезда“). По нареждане на акад. Близнаков за мой помощник беше определен младият, току-що хабилитирал се доцент Димитър Тодоровски от Лабораторията по радиохимия. Цялата огромна работа по преустройството, техническото оборудване и модернизацията на Лабораторията се ръководеше от него. За изпълнение на тази задача голяма е заслугата и на химика специалист Николай Ганчев и на целия колектив, който с научните сътрудници, лаборантския състав, техническия персонал, дипломанти и стажанти наброяваше 25 – 30 души.

Проектирана беше, изработена и монтирана голяма кварцова ректификационна колона (6 м) за получаване на високо чисти течни реактиви, нужни за електрониката, която се развиваше в Правец, и влакнестата оптика, която се развиваше в Сливен. Купени бяха система за дейонизирана вода, модерен бидестилатор, полупромишлени стъклени реактори, големи пещи и други пособия. Беше построена пилотна апаратура за получаване на особено чисти итриеви съединения за нуждите на лазерната техника и запамятаващите устройства. Обособена беше аналитична лаборатория, оборудвана с атомноабсорбционен спектрометър за анализ на особено чисти вещества. Лабораторията имаше самостоятелна топлоцентрала за всички помещения и централна водопроводна система за захранване на работните помещения на всички етажи с дейонизирана и бидестилирана вода.

Тази лаборатория успешно се развиваше и след моето пенсиониране от тогавашните доценти Д. Тодоровски и Н. Минкова. Цялата дейност на Лабора-

торията е отразена в статия на доц. д-р Пенка Василева (Vasileva, 2004). Тази дейност послужи и за основа на написаната от мене монография „Вещества с висока чистота – методи за получаване“ (Kirkova, 1978). През 1988 г. по повод 100-годишнината от създаването на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и заради активната си научно-приложна дейност Лабораторията получи статут на самостоятелно структурно звено към Софийския университет под името Институт за чисти и особено чисти вещества. Това звено и сега продължава да работи под някаква силно редуцирана форма поради рязко променилата се икономическа конюнктура.

АТ: Имате ли идеи и планове да напишете още някои научно-методични статии на основата на Периодичната система в помощ на преподавателите по химия?

ЕК: Периодичната система е уникално научно постижение на гениалния руски учен Д. И. Менделеев. Своята почит и уважение към него съм изразила в една статия по случай 80-годишнината от смъртта му.¹⁾ През настоящата година цялото световно химическо общество чества 150 години от нейното създаване. Тя е извор на знание и е безпогрешен ръководител за нови познания за цялото общество и за мене при моята химична дейност. Сега обаче развитието на химията е на такова ниво (за което се информирам от моята сътрудничка доц. д-р Боряна Донкова), че за мене вече е трудно да се занимавам с тези проблеми. Опитавме се с нея да напишем статията „Релативистичният ефект и свойствата

на тежките 5d- Au, Hg и 6p-Tl, Pb, Bi елементи от Периодичната таблица“. Тя беше почти завършена с фигурите и литературата, но така и не я отпечатахме. На мене ми се иска сега, за конференция на учителите по химия, да подготвя замисления по-рано доклад „Ролята на химията за развитието на енергетиката в нашата страна“. Искam още да подготвя една, макар и научнопопулярна лекция на тема „Термодинамична и кинетична стабилност на веществата“ за предстоящите чествания на 132-годишнината от основаването на Софийския университет. Не знам обаче дали ще ми стигнат силите за всичко това.

АТ: Остава да Ви попитаме за Вашето хоби – продължавате ли да садите цветя във вътрешния двор на Вашата кооперация?

ЕК: За съжаление, не. От миналата година не се занимавам вече с това, защото трудно се изкачвам и слизам по стълбите. Продължавам обаче да засаждам цветя в саксии на балкона, чието обслужване, заедно с домакинските ми задължения, поддържа двигателната ми система, а красивите цветове на мушкатото, цинията, туртата, шибоя служат за релаксация в монотонното ми всекидневие. Между цветята в две саксии посаждам магданоз и босилек, които използвам като подправки.

АТ: Проф. Киркова, от името на редакционната колегия на списание „Химия“ Ви благодаря за интервюто.

ЕК: Аз благодаря за вниманието.

Септември, 2019

БЕЛЕЖКИ

1. Сп. Химия и индустрия (България), 1987.

ЛИТЕРАТУРА

- Avramova, E. (2003). Professor E. Kirkova – anjubilee (interview). *Chemistry*, 12, 467 – 476.
- Киркова, Е. (1978). *Периодичната система на химичните елементи*. София: Народна просвета.
- Разбойников, А. & Разбойников, S. (1990). *Миналото на Свиленград: история на града до 1913 година*. София: ОФ.
- Tafrova-Grigorova, A. (2013). Celebrating 90th anniversary of professor Elena Kirkova. *Chemistry*, 22, 601 – 608.
- Todorovsky, D. (2013). Professor DSc Elena Kirkova at 90. *Chemistry & Industry*, 84, 26 – 38.

Vasileva, P. (2004). High-purity substances – research, technological and production activities in the Department of General and Inorganic Chemistry. *Ann. Univ. Sofia, Fac. Chim.*, 97, 105 – 122.

REFERENCES

Avramova, E. (2003). Professor E. Kirkova - anjubilee (interview). *Chemistry*, 12, 467 – 476 [In Bulgarian].

Kirkova, E. (1978). *Periodical system of chemical elements*. Sofia: Narodna prosveta.

Razboynikov, A. & Razboynikov, S. (1990). The pass of Svilengrad: history of the town until 1913. Sofia: Otechestven Front Press.

Tafrova-Grigorova, A. (2013). Celebrating 90th anniversary of professor Elena Kirkova. *Chemistry*, 22, 601 – 608 [In Bulgarian].

Todorovsky, D. (2013). Professor DSc Elena Kirkova at 90. *Chemistry & Industry*, 84, 26 – 38.

Vasileva, P. (2004). High-purity substances – research, technological and production activities in the Department of General and Inorganic Chemistry. *Ann. Univ. Sofia, Fac. Chim.*, 97, 105 – 122.

CELEBRATING 96TH ANNIVERSARY OF PROF. DR. ELENA KIRKOVA: AN INTERVIEW

Prof. Adriana Tafrova-Grigorova

Research Laboratory on Chemistry Education and History and Philosophy of Chemistry
University of Sofia

1, James Bourchier Blvd.

1164 Sofia, Bulgaria

E-mail: a_grigorova@yahoo.com